Bert Voorhoeve

Een leven met sprookjes

Bert Voorhoeve zit tegenover Rosalind Veltman in een knusse stoel bij het raam. Overal zijn bloemen. Kleine en grotere boeketten met vrouwenmantel, ridderspoor, vingerhoedskruid en rozen. Dat herhaalt zich uitbundig in de achtertuin waarin zij al vrij snel een rondleiding krijgt. Het leven van Bert Voorhoeve staat in het teken van het sprookje. Hij werkt ermee en schreef er boeken over. Een gesprek over sprookjes en hun betekenis.

Een geheimzinnig paadje leidt langs een appelboom die boordevol met nog kleine appels hangt. Ik denk meteen aan het sprookje van Peronniek de onnozele. De appelboom met de dwerg eronder die je te vriend moet houden. Achter in de tuin is een kabouterschuurtje. ‘De kleinkinderen spelen hierin’. Via een donker stuk vol klimop en dicht loof komen we door een rozenpoort weer in de open ruimte met een bonte pracht van alle denkbare zomerbloemen. Aan alles zie je dat de hoveniers die hier wonen intens met de natuur verbonden zijn en haar ook ruimschoots haar gang laten gaan. Bert en zijn vrouw Margreet - die er in deze fase van de kennismaking bij is - hebben ieder een eigen volkstuintje.
‘Margreet wilde meer met groenten en fruit, ik wilde vooral bloemen’, zegt Bert. ‘We komen dan bij elkaar op de koffie, heel gezellig’, vult Margreet aan.

Met welke sprookjesfiguur voel je je het meest verwant? vraag ik, nadat al veel uit zijn biografie de revue heeft gepasseerd. Stilte eerst, maar geen twijfel: ‘Het meisje uit ‘Finist de valk’. Een Russisch sprookje waarin het meisje dat verder geen naam heeft, drie paar ijzeren schoenen moet verslijten plus drie ijzeren wandelstaven en drie stenen altaarbroden moet hebben gegeten alvorens haar geliefde die in een valk veranderd is, terug te vinden. Hier hebben we een groot thema te pakken: weerstand. ‘Lievegoed (professor Bernhard Lievegoed, die veel op het gebied van organisatieontwikkeling en het ontwikkelingsgestoorde kind betekend heeft, red.) zei eens in een voordracht: ‘Weerstand is er om overwonnen te worden.’ Dat heb ik in mijn leven ter harte genomen.’
Al als klein kind leest en hoort Bert sprookjes: Grimm, Andersen, Hauff. Bert is vanaf de tachtiger jaren intensief met sprookjes aan de slag gegaan in zijn groepswerk. Hij kwam er ook mee in aanraking door de zomerkampen die zijn moeder organiseerde bij Hattem. ‘Zoals daar mensen verhalen konden vertellen rond het kampvuur, dat wilde ik ook kunnen.’ Het is dus niet alleen de rijke beeldenwereld waarin Bert zich thuis voelt, maar juist ook het kunnen verwoorden. En daar ligt al een weerstand die overwonnen moet worden. Bert omschrijft zichzelf als een stil, wat teruggetrokken kind en ook later blijft hij een Einzelgänger. Zijn moeder vertelde hem dat hij met drie jaar nog niet sprak en toen ineens begon hij te praten. Meteen helemaal goed. Geestig haalt Bert aan hoe een collega in het vormingscentrum in Heeze, waar hij werkte, in een Sinterklaasvers schreef: ‘Het staat als een paal boven water, Bert is geen grote prater.’
Misschien niet, maar ondertussen groeit gestaag het vermogen om verhalen te gaan vertellen en het wordt zijn levenswerk. In zijn boek ‘Sprookjes zijn goud waard’ wijst hij op het sprookje van ‘Sterke Wanja’ die zeven jaar op de kachel ligt en niets anders uitvoert dan zonnebloempitten eten. Om uitzonderlijke dingen te doen, moet je soms eerst kunnen wachten, verzamelen en dwaas zijn om uiteindelijk onmogelijke taken te volbrengen en de hand van de prinses te winnen. Dit gaat voor een deel zeker op voor Bert.

Als ik hem vraag naar de ervaringen uit zijn eerste kinderjaren, moet ik denken aan wat hij in zijn boek beschrijft. De idyllische plek van het kleine witte huis in het bos. Zijn fietsroutes langs de IJssel, de hoefsmid, de veerman, de boerderij waar je eieren ging halen, kortom de vredige herhaling der dingen. Maar mijn vraag roept ook meteen de spanning op van dreiging en onzekerheid uit de oorlogsjaren. De grote schaduw is het plotseling weghalen van zijn vader als hij vijf jaar is. ‘Ik krijg er nog koude rillingen van hoe dat ging, al die soldaten om hem heen in het bos. Er is steeds de paradox in die tijd van altijd buiten zijn en meeleven met de seizoenen, en de dreiging dat het niet zo blijft, dat vader weggaat.’ Hoewel hij gelukkig na korte tijd weer in het gezin terugkomt, blijft het rond zijn vader bedrukkend. ‘Hij was geen makkelijke man.’ Als Bert twaalf is, verdwijnt zijn vader nog eens uit zijn leven, nu vrijwillig. Zijn moeder blijft onder armelijke omstandigheden achter met drie kinderen, maar begint een kinderkamp bij hen in de buurt. Daar gaat Bert van harte en vol in mee. Hier leert hij de sprookjes kennen als wezenlijk onderdeel van het programma. >>

[BERT VOORHOEVE]

Bert Voorhoeve (1940) wordt zijn leven lang al gefascineerd door sprookjes en schreef er een achttal boeken over, de meeste uitgegeven door Christofoor. Van het laatste ‘Sprookjes zijn goud waard’ mogen we er vijf verloten.
www.bertvoorhoeve.eu

Bert, wat wilde je later worden?
'Heel duister was het, ik had geen idee.' Een universitaire studie met abstracte kennis is niets voor hem. Zijn oudere broer is in eerste instantie een voorbeeld en gids voor hem. 'Ontwikkelingshulp in de tropen, dat ging ik dan ook maar doen.' Maar het is niet van harte.
Bert werd in tal van wereldse dingen niet capabel geacht. Hij vertelt met lichte verbazing en humor in zijn stem hoe er steeds meer was dat hij achteraf wél bleek te kunnen. Wanja op de kachel.

Je was niet zo het type van Peronniek hè, vraag ik, **die wel dwaas maar voortvarend de wereld ingaat net als Parcival**. 'Nee, zegt Bert, met een beetje spijt, 'was ik dat maar, heb ik weleens gedacht.' Zijn milde zelfspot raakt me. 'Ik houd heel veel van dat sprookje. Het is het eerste waarmee ik gewerkt heb'.

Het liefst wil hij de zomerkampen van zijn moeder overnemen. De sociale academie is een goede scholing hiervoor. Maar zo gaat het niet in het levenssprookje van Bert. Er moeten eerste nog wat ijzeren schoenen worden versleten. De zomerkampen worden vooral bezocht door kinderen uit gegoede milieus, waaruit Bert zelf ook stamt. Hij wilde juist met de kansarme kinderen werken. Als ik hem zo voor me zie zitten met die ernstige, krachtige blik, maar ook kwetsbaar en fijnzinnig, verbaast het me niet dat het werken met de 'kansarmen' niet zondermeer ging. Ook het vinden van werk is een hele klus. Bert heeft inmiddels Margreet leren kennen en is met zijn gezin na enige omzwervingen in Eindhoven beland. Hij gaat als cursusleider werken in een vormingscentrum in Heeze.

Nu komt alles wat op zijn plek, klopt dat? vraag ik hoopvol.
De mist trekt wel op, maar overal ervaart hij weerstand. Het is alsof hij een beroep heeft uitgezocht dat hem per definitie niet makkelijk afgaat.

Dacht je niet, dit is eigenlijk niet wat ik wil?
'Absoluut,' is het antwoord. 'Ik stap niet zo maar op mensen en dingen af, ik ben veel meer naar binnen gekeerd. Ik heb het werken met groepen altijd zwaar gevonden. Er was veel spanning van tevoren: gaan ze doen wat ik vraag, kan ik het verwoorden? De vrijwilligers die in zo'n buurtcentrum meewerken, menen al gauw dat ze het beter weten.'
Ik merk tijdens het gesprek dat het letterlijk fysieke kracht heeft gekost om zo te voldoen aan zijn werkopdrachten. Van opgeven is echter geen sprake.

'In het donker zag hij een lichtje'. Dat is de titel van een hoofdstuk uit zijn boek. Het is een klassieke sprookjeszin, die Bert letterlijk heeft beleefd als hij als jongen van vijftien van Zeeland terug naar de Hattem fietst en midden in de nacht op de Veluwe volledig uitgeput in het donkere bos een lichtje ziet. Het blijken soldaten te zijn die hem opvangen en hem pannenkoeken te eten geven zodat hij weer verder kan. Bert benadrukt in zijn boek en ook in ons gesprek hoe er altijd hulp komt als je echt niet meer verder kunt. Rond zijn drieëntwintigste komt hij in aanraking met de antroposofie. Zijn vader, bij wie hij een tijdje gewoond heeft en die kennelijk contact heeft in die kringen, wijst hem daarop. Hij ziet het als een geschenk van zijn vader.
De antroposofie wordt een leidende inspiratiebron. 'Praten was dus niet zo makkelijk voor mij, ik zocht al snel naar beeldmateriaal om in het groepswerk in te zetten. Door de kennismaking met de vrijeschool waar onze kinderen naar toegingen, werd mij van alles aangereikt wat je met vertellen en werken met beelden kunt doen en hoe het doorwerkt.' Sprookjes worden van toevluchtsoord zijn toekomstbron.

Het begon met 'De Kleine Prins' van Saint Exupéry. Wat raakte je zo in dat verhaal? Bert praat erover als uit een bijbel, een handboek voor het leven, wat het in feite ook is. Hij citeert: 'Het wezenlijke is voor je ogen onzichtbaar. Alleen met het hart kun je goed zien.' Hij vindt in de lessen van 'De Kleine Prins' wat hij gezocht heeft: de weg van het hoofd naar het hart. Dat is wat hij de mensen wil brengen. Wat hij vroeger met film en foto's deed, zoekt hij nu via de sprookjes en verhalen. Het gaat om de verbinding met de dingen die je waarneemt. Dat gebeurt door het innerlijke beeld wat je creëert. Hij ontdekt dat de sfeer anders is wanneer je sprookjes vertelt of voorleest dan dat je naar een film zit te kijken. In zijn boek wordt daar ook een hoofdstuk aan gewijd.

Hij gaat het verhaal van 'De Kleine Prins' uitbeelden met de jongeren. 'Dat werkt heel goed. Er komt zoveel creativiteit vrij, ontroerend is dat om te zien.' Vanaf dat moment betrekt hij het improviseren bij zijn werken met sprookjes. Op zijn werk in Heeze krijgt hij de vrije hand. De aanvankelijke handicap van weinig assertiviteit en gezag wordt omgezet tot een grote kwaliteit waaraan hij zijn latere werkwijze ontwikkelt.
Om meer kennis van de antroposofie te krijgen gaat hij drie maanden naar het priesterseminarie van de Christengemeenschap in Stuttgart. Hij ontdekt daar hoe serieus er met sprookjes gewerkt wordt met volwassenen. Het inspireert hem om speciale sprookjesweekenden te organiseren. Het eerste weekend heet: 'Volkssprookjes, bron van inspiratie en bemoediging'. Zelf bemoedigd werkt hij met mensen, vertellend, schilderend en improviserend.

Hoe gaat dat dan, wat is jouw rol tijdens zo'n weekend?
'We hebben een bepaald sprookje als uitgangspunt, bijvoorbeeld 'De drie gouden haren van de duivel'. De deelnemers trekken een lootje en daar staat op wie ze zijn. Dan gaan ze eerst kleding en attributen verzamelen. Ik help ze bij de voorbereiding en voer de regie over het proces. Maar ze creëren de opvoering helemaal zelf. Na het spelen wordt het nabesproken en aan de levensthema's en reële situatie van de deelnemers gerefereerd'.

Wat boeit je het meest in dit proces?
'Dat mensen met zo weinig middelen zo creatief zijn. En de verwondering over wat ze kunnen, dat ontroert mij.' Bert ontplooit vele initiatieven rond sprookjes. De belangstelling is groot. Het bloeit. Dan vertelt hij over het afscheid van zijn reguliere baan. 'Ze hadden een feestdag in sprookjesthema's en in sprookjessfeer opgebouwd. Het is een grote voldoening zo erkend en gezien te zijn.' Het verheugt hem nog steeds.

In 2007 krijgt hij met een ander soort weerstand te maken. Hij lijdt aan een longziekte. Het lukt om een plaats te krijgen in een kliniek in Davos, die beroemde heilzame plaats in de bergen voor mensen met astma en andere longaandoeningen. Bert beschrijft het in zijn boek. Het is net een sprookje van deze tijd. Hij gaat vol vertrouwen als patiënt naar de kliniek, maar komt het regime van de allopathie in volle hevigheid tegen. Hij krijgt veel middelen voorgeschreven die maar ten dele helpen en vooral veel bijwerkingen veroorzaken. Hij bevindt zich letterlijk en figuurlijk in een diep dal. De mensen zijn allervriendelijkst, maar het resultaat is mager. Hij ziet hoe zijn medelotgenoten avond aan avond in een zaaltje voor een reusachtig tv-scherm zitten, inactief en treurig. Op een verjaardag vraagt hij voorzichtig of hij een sprookje mag vertellen. Het wordt 'De drie gouden haren van de duivel'. De hoofdpersoon daalt af in de hel om daar drie gouden haren van de duivel te bemachtigen. Hij krijgt hulp van de grootmoeder van de duivel.

Het effect van deze vertelactie is enorm. De patiënten vragen of hij niet iedere avond aan hun bed een sprookje wil vertellen. Hij schrijft een sprookje over het verblijf in deze kliniek: 'Op zoek naar het levenswater':
'Ik vertelde het op de laatste avond van mijn verblijf in de kliniek. Door het schrijven van dit sprookje kreeg mijn verblijf een andere kleur. Aan het donker werden lichte en vrolijke kleuren toegevoegd en tijdens het vertellen en nog lang daarna voelde ik hoe de beelden lucht en licht gaven. Zo ontdekte ik dat sprookjes nog op een ander manier genezend kunnen zijn, namelijk door een sprookje te schrijven over ervaringen in je leven.'

Ik vind het thema van de verlossing zo mooi in sprookjes; de beer, de kikker, de valk waarin de prins verborgen zit. Ken je dat thema in je eigen leven?
'Ik heb me vaak gevangen in mezelf gevoeld. Vanbinnen voelde ik iets anders dan wat er naar buiten kwam. Mijn werk met sprookjes is echt mijn verlossing.' Hij laat een illustratie zien in zijn boek. Het hoort bij het sprookje van 'Bontepels'. In dit sprookje wordt de koningsdochter begeerd door haar eigen vader. Zij vlucht van huis in een mantel van allemaal stukken pels van verschillende dieren. Zo vermomd woont ze in een holle boom. 'De tekening laat zo mooi de eenzaamheid zien en daarnaast de geborgenheid van de boom, in de natuur.' Verstoten zijn en eenzaamheid zien we ook sterk terug in 'De drie gouden haren van de duivel'. De zoon of dochter mag er niet zijn, wordt te vondeling gelegd of de hoofdpersoon wordt bedreigd door de andere broers of zusters. Je eigen koningschap terugvinden is een belangrijke boodschap van sprookjes. Tegenwoordig worden we zo makkelijk met het dier gelijkgesteld of als hoger ontwikkeld zoogdier bestempeld. Sprookjes gaan over menswording.'

Er is ook mededogen in sprookjes.
'Ja, er zijn altijd helpende wezens. De grootmoeder, de natuurwezens en ook de dieren. Alles is anders dan het lijkt in sprookjes. In bijvoorbeeld 'De drie gouden haren' zijn het de rovers die medelijden hebben met de jongen, zij redden zijn leven.'

We komen aan het slot van ons gesprek en ik wil je nog vragen, wat is je belangrijkste missie, wat breng jij met het sprookjeswerk?
'Ik wil het scheppende, het creatieve vermogen van mensen aanspreken.'

Waarom hebben we dat nodig?
'Als mens wil je je diepste wezen tot uiting brengen. Dat wordt ons op allerlei manieren afgepakt en moeilijk gemaakt in deze samenleving. Het is het belangrijkste dat aangesproken moet worden.' Ik voel zijn gelijk. Innerlijke beelden daar gaat het om. Ga verhalen vertellen!

Waarom dan juist sprookjes en niet gewone verhalen?
'Vanwege het mensbeeld dat erachter zit. En dat er altijd een weg is naar de oplossing. Ook als het lijkt of iets helemaal verkeken is, kan het toch weer in beweging komen. En lukt het.' Overwinnen van weerstand, het Leitmotiv in dit gesprek.

Wat wil je nu nog het liefste doen?
Bert heeft om gezondheidsredenen zijn actieve werk met de sprookjes moeten neerleggen. 'Maar ik ben zo blij dat mijn boeken er zijn. De tuin verzorgen en dat soort dingen vind ik fijn'. En dan ineens gaat het twinkelen in zijn blik. Ik wil nog wel 'Bride van de eilanden' (Ierse Marialegende, red.) vertellen met harpbegeleiding. Ik heb dat ooit op het eiland Iona, waar het verhaal zich afspeelt, gedaan, op een rots. Margreet zat naast me, we keken uit over zee. Het is er zó weer, ik kan meteen terughalen. Het is een genezend verhaal.'

Volgens mij heb je er weer zin in, dat is een goed teken.
'Ik moet nog wel een drempel over. Ik moet leren er wat ontspannen mee om te gaan. Als ik ziek ben, nou dan gaat het niet door, dan een volgende keer.'
De coach in mij spitst haar oortjes. Soms is weerstand overwinnen leren ontspannen, denk ik. Maar ik laat het zo, hij weet het zelf wel. 'Wat je aandacht geeft wordt belangrijk,' zegt de de vos in 'De Kleine Prins'. 'Alle tijd die je aan je roos besteed hebt, maakt je roos juist zo belangrijk.'
Ik hoop dat door dit gesprek met Bert Voorhoeve sprookjes vertellen belangrijk gemaakt is. <<

Tekst en fotografie:
Rosalind Veltman

LEZERSAANBIEDING
MAIL & WIN
'Sprookjes zijn goud waard' van Bert Voorhoeve
ZIE PAGINA 71